

Een woord aan mijn landgenooten

Geschreven 16 februari 1870.

1e druk in: Een woord aan mijn landgenooten. In: Het Vaderland, 1870, n. 44.

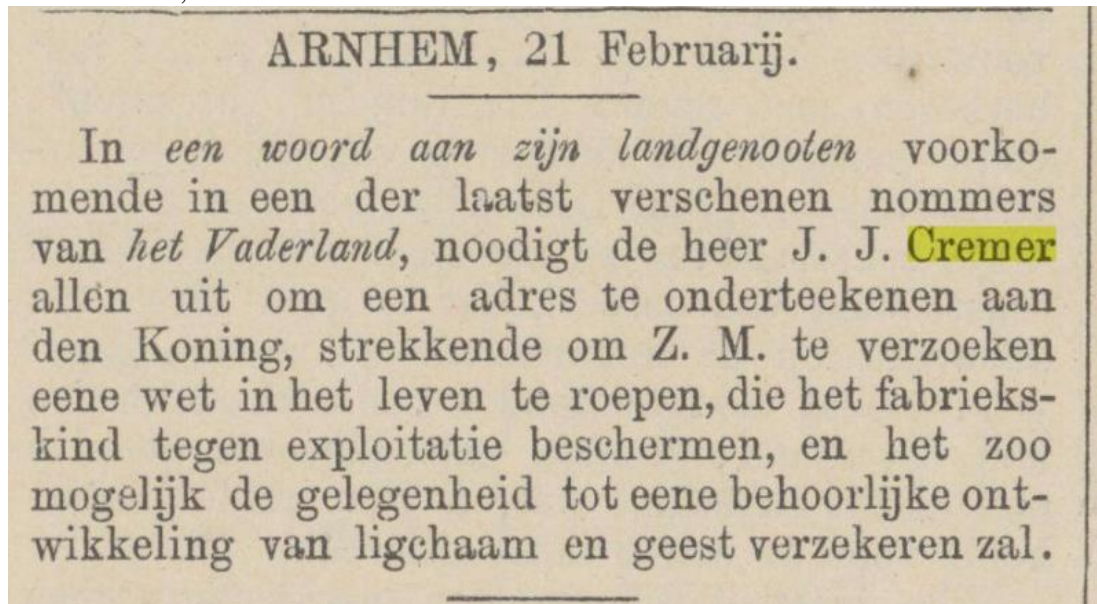
2e druk in: Java-bode, 15 april 1870.

3e druk in: Romantische werken, deel 3. Leiden : D. Noothoven van Goor, 1878. p. 258-263

4e druk in: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden : A.W. Sijthoff, ca. 1887. 6e druk. p. 280-294. In het hoofdstuk Gelegenheidsstukken opgenomen na de roman. Vijftig-cents-editie, no. 22.

5e druk in: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden : A.W. Sijthoff, ca. 1890. 7e druk. p. 280-294. In het hoofdstuk Gelegenheidsstukken opgenomen na de roman. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

Arnhemsche courant, 22 februari 1870:

Algemeen handelsblad, 22 februari 1870:

De heer J. J. **Cremer**, onze gevierde novellist, is, gelijk men weet, een vurig voorstander van spoedige verbetering in het lot der kinderen, die in fabrieken arbeiden. De enquête, door de staatscommissie ingesteld, is na een onderzoek, dat zeven maanden geduurd heeft, tot het resultaat gekomen, dat het eenige middel tot wering der misbruiken, gelegen is in de invoering der schoolplichtigheid. De heer **Cremer** is een ander gevoelen toegedaan en herinnert in het *Faderland*, dat de minister van binnenlandsche zaken onlangs in de Tweede Kamer verklaard heeft, geen wetsontwerp aintrent het toezicht op de fabriekskinderen te willen indienen, zoolang de openbare meening zich niet krachtiger heeft uitgesproken. Hij spoort thans zijne landgenooten aan, zich te doen hooren, en tot den Koning het volgende adres te richten:

„Sire!

„Nu de toestand der kinderen werkende in de fabrieken is gebleken slecht te zijn, tengevolge van een te vroegen en te langdurig voortgezette arbeid, nu naderen wij uwe Majesteit met eerbiedig verzoek, dat het uwe Majesteit zal behagen met uwer Majesteits regeering een wet in het leven te roepen, die het arme fabriekskind tegen een onredelijke exploitatie beschermen; en het, zoo mogelijk, de gelegenheid tot een behoorlijke ontwikkeling van lichaam en geest verzekeren zal.”

Uwer Majesteits getrouwe onderdanen, enz., enz.

„Ik weet het landgenooten, zegt de ontwerper, waar 't een werk der liefde geldt, en mede in 't waarachtig belang der Nederlandsche industrie, daar zult gij niet achterblijven.

„En dan, wanneer dan te midden dier vele namen, ook hier en daar de namen zullen prijken van hen, die aanstands bereid zijn om oogenblikkelijk voordeel prijs te geven nu zij de waarheid moesten hooren; van hen, die hard schenen, omdat de concurrentie hen tot hardheid dwong of de sleur hen verblinde: ja, dan zullen die namen der edele Nederlandsche industrieelen als diamanten schitteren in den band der liefde, dien wij te zamen mochten vlechten. — God geve dat geen enkele hunner ontbreken zal!”

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 25 februari 1870:

* **Kampen**, 25 Febr. Gedurende de pauze die gisteren avond de lezing van dr. Kits van Heijningen afwisselde, werd door dr. van Anrooij de gelegenheid aangeboden om een adres te teekenen aan Z. M. den Koning, waarbij met betuiging van adhaesie aan de oproeping van den heer **Cremer** tot het erlangen eener wet die het fabriekskind in bescherming neemt, het tot stand komen van zulk eene wet eerbiedig verzocht werd. In een oogenblik was dit adres bezaaid met handteekeningen, daar de geachte spreker uit Deventer een zeer aanzienlijk gehoor had doen zamenkomen, op wier sympathie de heer van Anrooij niet te vergeefs bleek gerekend te hebben.

Java-bode, 15 april 1870:

Mengelwerk.

EEN WOORD AAN ZIJN LANDGENOOTEN.

DOOR J. J. CREMER.

't Was een prachtige zomeravond. Aan 't eind van den grooten dorpsuin met het uitzigt langs den wegekronkelenden zandweg, over de golvende korenvelden, daar onder het lommerrijk geboomte, hield hij mij staande.

— „Gij moet mij helpen”, sprak hij met warmte.

Ik zag hem vragend aan. — Wij hadden over den toestand van het ongelukkige fabriekskind gesproken. Hij was er mee bekend, immers zijn ambt bragt hem gedurig in de stoomfabrieken van ons vaderland.

— „Zou ik u helpen? Ik?”

— „Ja, met de gave die God u schonk. Schets een verhaal uit de werkelijkheid, waarvan ik u sprak, en niet slechts zult ge de harten uwer lezers treffen, maar ook hen opwekken om ter redding dier arme wezens de handen ineen te slaan”.

Had ik hem goed begrepen? Wenschte hij een verhaal, een vertelling over den toestand van het fabriekskind in ons vaderland! — 't Was mij, alsof ik voor den ingang eener duistere, mij geheel onbekende groeve stond, en men 't verzoek tot mij rigtte om er als gids in vooruit te gaan.

Zonder antwoord te geven staarde ik in het dommelig

kommissie? O, indien zij ze hadden, ze zouden bedacht hebben, dat hun raad het begraven was eener zaak, die niet slechts een onderzoek vorderde, maar nu 't allereerst beteugeling van het kwaad als werkelijk bestaande werd aan 't licht gebragt.

Of meent gij nog, dat eene wet, als door de commissie begeerd, geenszins in strijd met den Nederlandschen volksgeest en wenschelijk zou zijn?

Leest dan, Landgenooten, het uitmuntende hoofd-artikel in de nos. van 6, 7, 8 en 9 Nov. 1869, der *Nieuwe Rotterdamse Courant*. 4) Mij dunkt, de voorstanders van een algemeen verplicht schoolonderwijs, ze moeten na de lezing er van wel in tegenstanders veranderen, of althans erkennen, dat het voorstel der commissie ten behoeve van het fabriekskind, inderdaad — maar zeer zeker ter goeder trouw — een voorstel is geweest om den bevonden slechten toestand te laten zooals hij is.

Maar wat dan? — Zou men blind willen zijn voor de eerlijke en dikwijls niet geheel ongegronde bezwaren tegen een wettelijke regeling van den arbeid der kinderen in de fabrieken? Zal men het oor sluiten voor de waarschuwend stemmen, als ze daar spreken van de gevaren waaraan men het kind gaat blootstellen, erger misschien dan waaraan men het te ontrukken wenscht? Zal men doof zijn voor de eischen der vrijheid in ons eenig en dierbaar Nederland!?

Neen, voorzeker neen! Immers juist dán eerst, wan-

Arn. Saalborn – Het ontwaken van het sociale bewustzijn in de litteratuur. Amsterdam : H.J. Paris, 1931. p. 112-113.

In het Vaderland van 1870 staat een open brief „Een woord aan mijn landgenooten” van Cremers hand. Het is zijn antwoord op de conclusie der commissie, die belast was met het onderzoek naar den toestand der kinderen, arbeidende in de fabrieken. Deze commissie had zeven jaar noodig gehad om vast te stellen, dat het fabriekskind in ontwikkeling ten achter is bij andere kinderen die niet in de fabrieken arbeiden en dat deze achterlijkheid ten deele ook het gevolg was van te vroegen en te langdurig voortgezette arbeid.

¹ Het gaat hier niet om de waardeering van Hanna de Freule als kunstwerk. Maar er worde toch op gewezen dat tegenover het verwijt van „onnatuur en melodrama” menige indrukwekkende en meeslepende bladzijde proza gesteld behoort te worden.

„'t Is erger dan ik dacht. Er moet wat aan gedaan worden” sprak een hooggeleerd lid der commissie, maar het eenige middel tot verbetering dat zij wist aan te bevelen was een algemeen verplicht schoolonderwijs.

De voorzitter der commissie A. A. C. de Vries Robbé had echter een brief gevoegd bij het rapport, waarin o.a. te lezen staat:

„Ik acht, dat een wet tot algemeen verplicht schoolonderwijs, als in strijd met den volksgeest hier te lande, niet gemakkelijk tot stand zou komen en beschouw op dien grond het voorstel der commissie zoogoed als een voorstel om den bevonden slechten toestand te laten zooals hij is.”

Hier neemt Cremer de zaak der kinderen op. En de hartstocht waarmee hij haar verdedigt doet niet onder voor die van Multatuli waar hij het opneemt voor den onderdrukten Javaan.

Wat wij willen? vraagt hij. Nederlanders, wij willen een verstandige wettelijke regeling van den arbeid der kinderen in de fabrieken, zoo mogelijk gepaard aan verplicht schoolonderwijs. Wij willen dat de wet ook zal straffen wanneer onmeedoogende ouders niet zelden beulen voor hun kinderen blijken te zijn. Wij willen dat de wet zal straffen, wanneer de industrie menschenlevens verwoest en alzoo werkelijk verrotting brengt in den staat.

En tot hen, die bevreesd zijn voor den goeden gang van de productie, tot hen die zeggen: „Wie zal de ontbrekende en zoo noodige handjes aanvullen” zegt Cremer:

„Nieuwe toestanden, nieuwe hulpbronnen! Bekreunt zich de IJzeren baan om 't verval langs den straatweg? — En immers, wanneer een machine naait of breit, dan zullen ijzeren raders ook wel spoedig die arme levende raderen kunnen vervangen”.

Minister Fock had op een desbetreffende interpellatie in de Kamer verklaard, dat hij nog geen wetsvoorstel wilde indienen omtrent het toezicht op fabriekskinderen, alvorens de openbare meening zich t. d. e. krachtiger zou uitspreken.

En Cremer gaat voor:

„Landgenooten, mannen en vrouwen, 't is omdat ik wensch dat gij als één man zult opstaan en Uw bee voegen bij de mijne; „dat gij tot den koning een adres zult richten 't zij in den volgenden of in een beteren vorm:

Sire!

Nu de toestand der kinderen, werkende in de fabrieken, is gebleken slecht

te zijn tengevolge van een te vroegen en te langdurig voortgezette arbeid, nu naderen wij Uwe Majesteit met eerbiedig verzoek dat het Uwer Majesteit zal behagen met Uw. M. regeering een wet in het leven te roepen die het arme fabriekskind tegen een onredelijke exploitatie beschermen en het zoo mogelijk de gelegenheid tot een behoorlijke ontwikkeling van lichaam en geest verzekeren zal."

En hij eindigt met een indrukwekkende peroratie, aan welke oprechtheid en innerlijke waarheid wij geenerlei reden hebben te twifelen en die zeker een waardevolle bijdrage vormt tot de historische zekerheid omtrent Cremers sympathieën en — litterair gesproken — tot de bronnen die Cremer tot schrijven inspireerden:

„Ruim zeven jaren zijn voorbijgegaan, sedert mij het woord in de ooren klonk: Welnu, ga dan de kinderen zien die in de fabrieken arbeiden! Ga ze zien!

En nu nóg werken en slaven ze en grijpen als raderen mee in de groote machine, van 12 tot 15 uren daags. Nog bloeden ze en schreien ze en roepen om hulp.

Spoedt U dan, Landgenooten.

Zoudt gij nog aarzelen? Neen, zie, daar staat uw eigen dierbaar kind; het ziet U liefdevol aan; het vliegt U in den arm en smeekt U om zijnentwil, dat ge gaan zult ter bescherming van die arme gemartelde natuurgenootjes."

Op verzoek en aansporing van iemand, „wiens ambt hem gedurig bracht in de stoomfabrieken van ons vaderland" had Cremer in 1863 zijn Fabriekskinderen geschreven. In 1870 was de commissie met haar onderzoek en haar negatief besluit gereed. Tot 1874 zou het nog duren, alear de eerste wet op kinderarbeid zou verschijnen, zes jaren vóór Cremers dood.

Laatst bijgewerkt: 15 december 2018.

www.jacobcremer.nl